

Original Research Article

Mitindo Ya Ujifunzaji Lugha Ya Pili Katika Kufanikisha Ujifunzaji Wa Kiswahili Kama Lugha Ya Biashara Jijini Kampala, Uganda

Mutenyo.A.Idah^{1*}, Deborah Nanyama Amukowa², Okal, Benard Odoyo³

¹Kabale University Uganda

² Maseno University Kisumu, Kenya

³Maseno University Kisumu, Kenya

Article History

Received: 06.05.2021

Accepted: 12.06.2021

Published: 24.06.2021

Journal homepage:

<https://www.easpublisher.com>

Quick Response Code

Abstract: Shughuli za biashara nchini Uganda zilianza zama za kale wakati wa ujio wa wakoloni na usambazaji wa Kiswahili. Kiswahili kilisambaa Uganda kupitia njia mbalimbali moja wapo ikiwa ni biashara. Kimsingi, maingiliano ya jamii zenye tamaduni na lugha mbalimbali hutokana na ushirikiano katika biashara na shughuli nyinginezo za kijamii. Shughuli hizo huzua haja za kuwepo kwa lugha moja itakayoweza kuwaunganisha watu wenye tamaduni na lugha mbalimbali. Hivyo basi, uendelezaji wa biashara unakuwa mgumu bila matumizi ya lugha inayoeleweka na wengi. Kutokana na hali hii, kujifunza Kiswahili kama lugha ya biashara hakuepukiki. Madhumuni ya utafiti ni kuelezea mitindo anuwai ya ujifunzaji wa lugha ya pili, na jinsi wafanyabiashara wametumia mitindo hiyo kujifunza Kiswahili kama lugha ya biashara kwa kuongozwa na nadharia ya Gardener ya 1985. Data ilikusanywa kutoka nyanjani miongoni mwa wafanya biashara jijini Kampala, Uganda. Eneo la utafiti lilikuwa ekedi ya Mukwano na soko la Kikuubo nchini Uganda na ulihusisha eneo la kitaaluma la ujifunzaji lugha ya pili. Idadi lengwa ilihusisha wafanya biashara waliokuwa wakiendeleza biashara tofauti tofauti katika maeneo hayo ya ekedi ya Mukwano na soko la Kikuubo nchini Uganda. Usampulishaji dhamirifu ulizingatiwa katika uteuzi wa sampuli ya wafanya biashara 100 waliochunguzwa katika harakati za kununua na kuuza. Data ilikusanywa kupitia mbinu ya kuangalia na majadiliano kupitia usaili. Data hiyo ilipangwa na kuchujwa kulingana na madhumuni ya utafiti. Dondoo zilizokusanywa kutoka kwa wasailiwa zilipewa kodi zifuatazo: Ms1=Msailiwa 1, Ms2 kumaanisha msailiwa wa pili kwa mfuatano huo.

Keywords: Mitindo, ujifunzaji lugha ya pili, shughuli za biashara, wafanya biashara.

Copyright © 2021 The Author(s): This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY-NC 4.0) which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium for non-commercial use provided the original author and source are credited.

UTANGULIZI NA MAPITIO YA MAANDISHI

Kiswahili ni lugha ya kwanza ya kibantu ambayo haina asili yake nchini Uganda kutumika katika Ufalme wa Buganda. Lugha na maandishi ya Kiswahili yalikuwa yameshaanza kutumika katika baraza za kifalme za Buganda na Bunyoro kabla hata Mzungu wa kwanza kufika pande hizo katika mwaka wa 1862. Awali, waswahili walikuwa wameshaueneza Uswahili katika shughuli za biashara, dini, elimu, lugha na mila; Chiraghdhin na Munyapala, (1986). Ssekamwa, (2000) anaeleza kuwa Tume ya Phelp Stoke (1924-1925) ilipendekeza swala la ufundishaji wa lugha za kibantu, kama vile Kiswahili, hivyo kurasimisha matumizi yake nchini Uganda. Hata hivyo, hakukuwa na mafanikio yoyote katika mradi na mapendekezo ya tume hiyo. Ufundishaji wa Kiswahili ulianza mwaka wa 1927 katika Shule ya Makerere kabla haijakuwa chuo kikuu wakati wa ukoloni. Kiswahili kilipendekezwa na Gavana Gowers kutumika katika shughuli za biashara na

shuleni. Jambo hili halikuwapendeza viongozi wengi wa wakati huo mkiwemo Zirabamuzale na wenzake ambao walipendekeza Kiingereza badala ya Kiswahili. Kulubya ambaye alikuwa katibu mkuu katika ufalme wa Buganda, alipinga vikali maandalizi yeyote ambayo yangelifanya Kiswahili kutumika kama lugha rasmi ya Buganda badala ya lugha yao asili. Aliona kwamba Kiganda kingepoteza hadhi yake pamoja na utamaduni wa lugha za asili Afrika.

Mitindo ya jumla ujifunzaji wa lugha ya pili

Mitindo ni mielekeo ya jumla mjifunza lugha hutumia wakati wa kujifunza lugha ya pili haswa kwa ajili ya mawasiliano. (Rebecca, 2003) anasema mitindo ni seti za kibiolojia zinazokuza tabia ambazo hurahisisha ufundishaji na ujifunzaji kwa wengine ama kuufanya uwe mgumu kwa wengine endapo hawazielewi.

Kuna aina nne ya mitindo ya kujifunza lugha kwa mujibu wa shirika la Advanog (2017) kwa kumrejelea Fleming (2001) ambaye alifanya utafiti wake miaka ya themanini kwamba kundi la kwanza ni la kutazama, yaani mjifunza lugha hujifunza kwa kuelekezwa na picha, sanamu na muundo wa vitu angani. Kwa mfano, mtu anahusisha picha au sanamu halafu anapata neno ambalo anafikiria ni mwafaka kwa kile ambacho anaenda kukitamka. Kuna pia mtindo wa kusikiliza ambapo kwamba mjifunzaji wa lugha ya pili mara nyingi husaidiwa na nyimbo, sauti, mdundo, ukariri, kuongea na kusikiliza.

Kundi lingine ni la kusoma na kuandika, yaani mtu anajifunza vizuri kupitia kusoma na kuandika. Kundi hili la kusoma huweka jitihada nyingi katika kusoma kila kitu katika lugha ya pili na kujaribu kuandika. Huenda mtindo huu ulifaa wale wanafunzi ambao wanajifunza Kiswahili katika mazingira ya darasa ilhali katika utafiti huu mitindo ambayo inafanyika nje ya darasa ilifaa zaidi katika kuwasaidia wafanya biashara kujifunza Kiswahili kama lugha ya biashara.

Mwelekeo mwingine ni wa matumizi ya viungo vya mwili yaani mjifunzaji lugha anaweza kutumia mikono yake kugusa kitu, kuandika ama kuchora majedwali yaani chochote kile uwezo wa viungo vya mwili waweza kufanya. Kuna uhusiano mkubwa kati ya mtagusano wa wafanya biashara na wateja. Utafiti wa shirika la Advong (2017) haukuonesha katika mazingira yapi mjifunzaji lugha ya pili anastahili kutumia viungo vya mwili. Hoja hii ilichochea utafiti huu kubainisha endapo mfanya biashara anashindwa kutaja jina la kitu, ni kwa namna gani alijikuta amefanikiwa kuwasiliana katika mazingira ya uendelezaji biashara jijini Kampala.

Mitindo ya ujifunzaji lugha ya pili huhusisha vipengele vinne ambavyo mtu anavitumia anapojifunza lugha ya pili; yaani, mtindo wa kiujuzi-namna akili ya mtu inavyojishughulisha na ujifunzaji, mtazamo na motisha mjifunzaji lugha alijishughulisha nao kulingana na hali. Mitindo ya mtu binafsi ya kumuwezesha kujifunza, na namna ya kushughulisha mitindo ya ujifunzaji ambayo alitaka na kuwacha mingine (Lawrence, 1984): Kwa hivyo kuna angalao mitindo kadhaa ambayo (Parry, 1984; Shipman na Shipman, 1985) wameorodhesha kuonyesha namna inavyoweza kusaidia katika ujifunzaji wa lugha ya pili kama ifuatavyo; kujishughulisha na taaluma ya kujifunza na kujishughulisha katika ujifunzaji. Hapa, mwanafunzi hufanya maandalizi ya yale atajifunza kulingana na ugumu na uchanganamo katika ujifunzaji; Wanafunzi kama hawa huonyesha mafanikio mazuri sana wakati wa ujifunzaji. Kuna mtindo wa uhakiki na uchanganuzi mpana: Hali hii inaonyesha kwamba sehemu ya kushoto ya ubongo hujishughulisha sana na kuhakiki lugha na vizio vyake wakati upande wa kulia wa ubongo

hujishughulisha na kutathmini miundo ya lugha lengwa. Shipman na Shipman, (1985). Leaver (1986) anasema kwamba wanafunzi ambao ujifunzaji wao hutegemea sehemu ya kulia ya ubongo huwa ni wepesi wa kujifunza sauti na miundo ya lugha lengwa kuliko wanafunzi ambao hutumia sehemu ya kushoto ya ujifunzaji wa lugha ya pili. Huu utafiti ulielekea kuhusisha sana sayansi ambao ni tofauti na utafiti huu ambao uliangalia tu kwa jumla mitindo ambayo iliwezesha ujifunzaji wa Kiswahili kwa wafanya biashara kama lugha ya biashara.

Umuhimu wa kujifunza Kiswahili kama lugha ya biashara

Shah (2014) anasema mtu hawezi kupata maarifa mapya kutumia teknolojia na kujikita tu kwenye mawasiliano. Pia kujifunza lugha ya pili sio tu kujifunza sarufi na msamiati, ila ni kujifunza sauti mpya, kujieleza na jinsi ya kutatua mambo, anaendelea kusema kwamba biashara nyingi hufanya pamoja na makampuni mengi kutoka nchi nyingi. Kwa hivyo, huajiri watu tofauti ambao wanaweza kuwasiliana kwa lugha tofauti na kuelewa tamaduni nyingi. Unaposomea kozi yeyote ile na ujifunze lugha ya pili utakuwa na umuhimu zaidi kuliko yule ana lugha ya kwanza peke yake. Ameendelea kutoa mfano kwamba ukiwa na makanika anayejua Kirusi na Kijerumani na mkuu wa kampuni ajuae Kijapani ama Kihispania, mhasibu ajuae Kifaransa na Kichina, atafanya kazi vizuri na watu wengi kuliko yule ambaye anajua lugha moja tu. Hii michango yote inajenga dhana ya umuhimu wa wafanya biashara jijini Kampala kujifunza Kiswahili kwa ajili ya kuendeleza biashara zao.

Whyte (2016) alitoa sababu kuu nne kwa nini stadi za lugha zinakuwa na umuhimu katika kuendeleza biashara hasa biashara za kimataifa. Anasema kwamba biashara zaidi ya lugha moja kunamsaidia mtu kupanua matarajio yake ya kazi, kupanua fursa na kushughulika kikamilifu katika biashara za kiulimwengu. Kuna wazo pia kwamba kuna fursa zingine mtu anaweza kupata ambazo zinajishughulisha na ujifunzaji wa lugha ya pili. Anasema kuna tafiti ambazo ziliangalia maarifa na athari ya ujifunzaji uwili lugha ama lugha nyingi na matokeo mengine yanapendekeza kwamba uzungumzaji wa lugha nyingi unaweza kusaidia uendelezaji wa stadi za kibiashara. Kulingana na mtazamo wake anatoa sababu nne kwa nini ni muhimu mfanya biashara kujifunza zaidi ya lugha moja kunaweza kumsaidia kendeleza biashara kimataifa. Sababu zifuatazo zinajitokeza;

Kwanza, Kufanya uamuzi thabiti: Anasema kwamba utafiti kutoka kwa wana saikolojia kutoka chuo kikuu cha Chicago ulipendekeza kwamba watu hufanya uamuzi wa kimantiki wakati wa kutumia lugha ya pili. Kama ilivyo ripotiwa na jamii ya wana saikolojia wa Uingereza; walijiuliza kwa nini watu huwa wanakuza fikira, mawazo na rashionali katika lugha ya

kigeni. Walikubaliana kwamba ni dhana inayotokana na upana wa kisaikolojia. Utumiaji wa lugha ya kigeni hufanya mzungumzaji atumie mantiki kutiririka na wala si mihemuko wakati anafanya uamuzi.

Pili, Kuendeleza utambuzi/fikra/mtazamo: Alisema kwamba utafiti wa hivi karibuni ulionyesha kwamba watoto wanaozungumza zaidi ya lugha moja wako na nafasi kubwa kutambua mtazamo wa mtu mwingine kuliko wale walikuwa wakizungumza lugha moja. Hii inasaidia kuendeleza fikra na mtazamo ambayo ni stadi muhimu katika kuendeleza biashara. Anasema hali kama hiyo inasaidia wafanya biashara kushirikiana na kupatana vizuri na wateja wao wakati wa kuendeleza biashara.

Tatu, Ushirikiano thabiti. Stadi za lugha humkutanisha mzungumzaji na watu kutoka tamaduni tofauti na tabia zao. Kwa biashara za kimataifa ambazo hujishughulisha na wanunuzi, wahudumu na wafanya kazi kimataifa, wingi lugha huziba pengo kati ya tamaduni tofauti na kuendeleza ushirikiano ambao ni msingi bora unaojenga kuendeleza biashara.

Nne, Kujishughulisha: Hii ni hali ya mtu kufanya shughuli nyingi kwa wakati mmoja. Anasema kwamba utafiti uliofanyika chuo kikuu cha Pennsylvania ulionyesha kwamba watu walio na zaidi ya lugha moja huwa wana mambo mengi ya kufanya kwa wakati mmoja. Hii ni kwa sababu mtu kuwa na zaidi ya lugha moja ni hali ya kufanya mtu kuwa na maarifa mengi na kila wakati ubongo wake unafikiria cha kufanya. Uwezo wa kufanya mambo mengi unapewa thamana katika uendelezaji wa biashara pale ambapo usasa unafanya watu kubadilisha miradi na biashara kutegemea nini kinachopewa kipaumbele kwa wakati huo. Anaendelea kusema maarifa ya biashara hufaidi wafanya kazi na waajiriwa lakini umuhimu wa lugha unakita mizizi zaidi katika biashara za kiulimwengu. Kwenye kampuni ambazo wafanya kazi ni kutoka mataifa mbalimbali muingiliano wa tamaduni na tabia kutoka lugha mbalimbali umeathiri utendakazi wa makampuni hayo na uzalishaji mali. Hali hii inatokea pale ambapo hakuna mawasiliano maalumu baina ya wale ambao wanafanya kazi kwa pamoja.

Matumizi ya lugha moja hufanya watu kushirikiana na kubadilishana mawazo hivyo kupunguza machovu na watu kupata msukumo wa kuwawezesha kufanya kazi vizuri. Kwa kampuni ambazo wateja wao ni wa kimataifa basi lazima kuwepo na matumizi ya lugha ya kuwaunganisha. Kampuni ambazo zina wafanyakazi ambao wana zaidi ya lugha moja hupunguza gharama za kulipa watafsiri. Anasema kwamba utafiti wa hivi karibuni juu ya ufundishaji wa Wajerumani na Waingereza ulibaini kwamba asilimia sabini na mbili walikubali kwamba kujifunza lugha pili kuna kuza fursa na kupata faida ya mauzo yao. Wafanya kazi ambao waliingiliana na kuzungumza na

wateja wao kwa lugha wanayoielewa ulijenga ushirikiano mkubwa wa kuendeleza biashara. (Whyte, 2016) aliendelea kusema kwamba kile ambacho kimefanya Uingereza isichangamkie sana maswala ya biashara za kimataifa ni kwa sababu ya kutowezeka katika elimu ya ujifunzaji lugha za Kigeni. Utandawazi wa leo unahitaji matumizi ya zaidi ya lugha moja ili kusaidia kushirikiana katika biashara za kimataifa.

Japo Kiswahili ni lugha inayofunzwa katika shule mbali mbali na taasisi za elimu ya juu nchini Uganda, kuna wale wajifunzao lugha hii kwa njia nyinginezo zisizo rasmi kama vile kupitia biashara. Licha ya hali kama hii kutokea nchini Uganda hakuna tafiti zilizofanywa kutambua mitindo wafanya biashara hutumia kujifunza Kiswahili kwa ajili ya biashara.

Nadharia na mbinu za utafiti

Makala hii ilihusisha nadharia ya motisha ya ujifunzaji lugha ya pili ya Modeli ya Elimu ya Kijamii ya Richard.C. Gardener (1985). Modeli ya Elimu Kijamii ya Richard.C. Gardner (1985) ni sehemu pana ya Nadharia ya Motisha ya Ujifunzaji. Modeli hii inachukulia kuwa ujifunzaji wa L2 ni mchakato unaohusisha mambo mengi yaliyo ndani ya mjifunzaji na mengine yakiwa nje ya mjifunzaji. Kiini cha mafanikio katika kujifunza L2 ni motisha aliyonayo mjifunzaji wa lugha husika. Gardner (keshatajwa) anabainisha kuwa, motisha katika ujifunzaji wa L2 ni mchanganyiko wa jitihada, nia ya kutaka kufanikiwa katika malengo pamoja na mtazamo chanya dhidi ya lugha unayojifunza (Gardner, 1985:10). Modeli ya Elimu Kijamii inatambua nafasi ya motisha katika kujifunza jambo lolote ikiwa ni pamoja na lugha. Wazo hili lilichukuliwa kwa uzito mkubwa katika utafiti huu. Wajifunzaji wa Kiswahili nchini Uganda ambao ni wafanya biashara jijini Kampala kama lugha ya kibiashara wana mtazamo upi dhidi ya matumizi ya Kiswahili katika kufanikisha matumizi yake katika kuendeleza biashara zao.

Gardener (2005) ameeleza kwamba katika muktadha wa ujifunzaji lugha, motisha wa mtu binafsi huhusishwa na vigeugeu vitatu ambavyo ni ujumuishaji, mtazamo kuhusu muktadha wa kujifunza na mtazamo kuhusu lugha. Ujumuishaji unasaidia mjifunzaji lugha ya pili kukubali kuwa mwanajamii wa jumuyia fulani na kukubali utamaduni wao. Mtazamo vile vile husaidia mjifunzaji lugha ya pili kujifunza lugha ya pili kwa ajili ya matumizi ya lugha hiyo. Anaendelea kusema kwamba mtazamo kuhusu muktadha wa kujifunza na ujumuishaji hufanya wanafunzi wakawa na motisha chanya juu ya ujifunzaji wa lugha ya pili. Haya yote yanakamilika pale ambapo mjifunzaji lugha ya pili anaonyesha uwezo wa kujifunza na kuonyesha jitihada za ujifunzaji. Aidha Gardener (2005), anadai kwamba ili mtu kujifunza lugha ya pili lazima awe na nia ya kutaka kufanikiwa katika

malengo yake. Utafiti huu ulikisia kwamba kufanikiwa katika biashara ndiyo moja wapo wa malengo ya wafanya biashara wa jiji la Kampala nchini Uganda.

MBINU ZA UTAFITI

Utafiti ulikuwa wa kithamano hasa muundo wakimaelezo. Utafiti ulifanyika jijini Kampala eneo la ekedi ya Mukwano na soko la Kikuubo nchini Uganda na ulihusisha eneo la kitaaluma la ujifunzaji lugha ya pili. Idadi lengwa ilihusisha wafanya biashara waliokuwa wakiendeleza biashara tofauti tofauti katika maeneo hayo ya ekedi ya Mukwano na soko la Kikuubo nchini Uganda. Usampulishaji dhamirifu ulizingatiwa katika uteuzi wa sampuli ya wafanya biashara 100 waliochunguzwa katika harakati za kununua na kuuzwa. Data ilikusanywa kupitia mbinu ya kuangalia na majadiiano kupitia usaili. Data ilikusanywa kwa kurekodi baadhi ya mazungumzo katika hali asilia baina ya wauzaji na wanunuzi, watafiti na wauzaji katika majadiliano kupitia usaili usio rasmi. Mazungumzo na data zilizopatikana kupitia dodoso yalirekodiwa, kuchujwa, yalifanyiwa unukuzi halafu kutokana na tunukuzi hizo ndipo data inayohusiana na madhumuni ilipatikana. Data hiyo ilipangwa na kuchujwa kulingana na madhumuni ya utafiti. Dondoo

zilizokusanywa kutoka kwa wasailiwa zilipewakodi zufuatazo: Ms1=Msailiwa 1, Ms2 kumaanisha msailiwa wa kwanza, wapili kwa mfuatano huo.

MATOKEO NA MIJADALA

Madhumuni ya kwanza yalikuwa ni kuelezea mitindo ya jumla ya ujifunzaji wa lugha ya pili. Miongoni mwayo ni kama ifuatavyo: Mitindo ya kupenda, dukuduku, kusikiliza, mtindo ya kijamii, tofauti za kibayolijia tabia za mtu binafsi na pupa. Hili lilifanyika kimakusudi kwa sababu ilikuwa ni bayana kuwatambulishia wafanya biashara mitindo ya ujifunzaji lugha ya pili kabla ya kupata data namna walitumia mitindo hiyo kujifunza Kiswahili kama lugha ya biashara. Baadhi ya mitindo hii ishatajwa katika mapitio ya maandishi.

Madhumuni ya pili yalilenga kupambanua jinsi wafanya biashara hutumia mitindo katika ujifunzaji wa Kiswahili kama lugha ya biashara. Katika utafiti huu kuna mitindo mbali mbali ambayo wafanya biashara katika ekedi ya Mukwano na soko la Kikuubo walitumia bila kutambua kwamba walikuwa wakitumia mitindo ya ujifunzaji lugha ya pili kujifunza Kiswahili kwa ajili ya biashara.

Jinsi mitindo ilitumiwa kujifunza Kiswahili kama lugha ya biashara jijini Kampala.

Idadi ya wasailiwa na mitindo waliyoitumia katika				
Mtindo	Ekedi ya Mukwano	Soko la Kikuubo	Jumla	%
Mwingiliano	10	13	23	23
Dukuduku	08	05	13	13
Kusikiliza	06	09	15	15
Jitihada	10	12	22	22
Kupenda	07	11	18	18
Kulazimika	05	04	09	09
Jumla	46	54	100	100%

Asili ya data: Nyanjani

Matokeo ya dodoso yalionyesha kwamba wasailiwa ishirini na watatu (23) walitumia mitindo ya mwingiliano katika kujifunza Kiswahili kibiashara. Kuna walio sema kwamba mwingiliano kati yao na wafanya biashara wenzao, jamii ya wateja na jamii ya wazungumzaji lugha ya Kiswahili iliwasaidia kujifunza Kiswahili kama lugha ya biashara. Moenika na Zahed (2010) walishughulikia mitindo ya ujifunzaji wa lugha ya pili. Walisema kwamba mwingiliano hutokea pale ambapo mjfunzaji wa lugha ya pili hutangamana na jamii ambayo anajifunza lugha. Mfano Ms1. alisema kwamba Wakombozi walifanya awe na hamu ya kujifunza Kiswahili. Ekedi zilizo tajwa zina kila aina za biashara na kwa mara nyingi huwa na mfumko wa wanunuzi kutoka sehemu mbali mbali za nchi na nje ya nchi. Wanunuzi kutoka Congo, Kenya, Sudan, na Tanzania humiika sana kununua bidhaa mbali mbali. Kuna wafanya biashara ambao walisema, wateja wao hawajui lugha ya Kibaganda na hao wanaotoka nje huchukuwa bidhaa nyingi na kwa bei nzuri Hivyo ni bayana kwamba mtu anapoishi kwenye mazingira

yenye jamii ya wazungumzaji lugha lengwa inakuwa rahisi kwake kujifunza lugha hiyo.

Dondoo ya Ms2. 'Msimo ambao biashara zinakuwa juu wateja wengi huja kutoka sehemu mbali mbali. Kuna wale huwa wanazungumza kwa haraka haraka halafu kuna wale wanazungumza vizuri pole pole halafu wale wa Congo hujui wanakiswahili gani'

Mowers (1950) anasema, mtu huanza kujifunza lugha yake ya kwanza kutoka kwa wazazi wake halafu baadaye anajifunza lugha ya pili kutoka kwa jamii lengwa kwa kukopa namna wanavyozungumza na mienendo yao. Ujifunzaji huu unatokea pale ambapo mjfunza L2 anakuwa na mwingiliano na mzungumzaji wa lugha lengwa. Ujifunzaji lugha siyo tu kuzungumza ila pia kujifunza utamaduni, itikadi na mienendo ya lugha lengwa. Durojaye (1978) anaamini kwamba mazingira humpa mjfunzaji fursa ya kujifunza lugha lengwa. Yaani anayejifunza lugha mara nyingi hurudia yale amesikia

yakizungumzwa na kuyatumia mara kwa mara anapopata fursa ya kuyatumia. Kwa kushadidia haya Pearson (1988) anasema, tajriba na motisha huchangia pakubwa katika kumpa mtu jazba ya kujifunza lugha. Weaver na Cohen (1997) kwa kurejelea utafiti wa Oxford na Chamot (1990) waligundua kwamba ujifunzaji lugha ya pili hautegemei maarifa tu ila mtazamo na mwingiliano wa kijamii husaidia sana kukuza umilisi wa ujifunzaji wa L2 kama Ms3. alivyodokeza katika dondoo hii;

” Kwetu ni karibu na mpaka wa Uganda na Tanzania, hata lugha zetu zinakaribiana. Mhaya akizungunza hata Myankole ataelewa. Hivyo wakati wa vita vya Amini wakombozi kutoka Tanzania walikua wakitumia sana Kiswahili. Katika hali ya kuogopa, ama wakati mmoja tungekuwa Uganda au Tanzania kulingana na hali. Hali hii ilitufanya tujifunze Kiswahili. Uganda katika enzi za kikoloni Kiswahili kilipokelewa kwa mtazamo hasi hasa kwa wale ambao waliingiliana na waasi.

Ms.4 alisema kwamba, “babu mzaa mama alikuwa anaishi Kenya; aliamia huko wakati wa vita vya Amin; kila wakati alikuwa akitumbelea angetufundisha Kiswahili kidogo kidogo kwa mfano kutaja vitu na kueleza shughuli mbali mbali; Pia nilikuwa na rafiki yangu ambaye alikipenda sana Kiswahili hivyo nami nikapata motisha wa kujifunza Kiswahili. Hivi sasa nimepata marafiki na wateja wengi kupitia kuzungumza kwangu Kiswahili; hata wenzangu huniambia niwasaidie”.

Kuingiliana na Ms.4 muingiliano kati ya babu yake pamoja na rafiki yake ndio kulimfanya ajifunze baadhi ya misamiati ya Kiswahili ambayo ilimuwezesha kutumia Kiswahili kama lugha ya biashara.

Ms.5 alisema kwamba wateja waliokuwa wakitoka nje ya Uganda mara nyingi walitumia Kiswahili. Kwa vile ilikuwa vigumu kuwambia wasitumie Kiswahili ilimbidi awe akijifunza maneno machache machache kutokana na wanunuzi hao.

Dhana ibuka hapa ni msukumo unaoibua mtazamo wakati wa kujifunza lugha. Mwingiliano hasi ama chanya unaweza kuathiri mjifunzaji lugha ya pili. Kwa wale ambao wamekuwa na muathiriko chanya, motisha chanya umewasaidia kujifunza Kiswahili kibiashara. Mabadiliko chanya pia yamesaidia ujifunzaji chanya wa Kiswahili kama lugha ya biashara miongoni mwa wafanya biashara jijini Kampala.

Ms.6 alisema yeye katika sehemu alilelewa walikuwa katika mtaa ambao ulikuwa unaishi Chotara na Wanubi wengi sana. Hivyo katika miaka yake ya utotoni walikuwa wakicheza na wenzao wadogo na walikuwa wakizungumza Kiswahili na Kiganda. Katika ile hali ya michezo alihifandhi Kiswahili kidogo na

kutumia huo umilisi kuwasiliana na wanunuzi ambao walitumia Kiswahili. Alisema wakati akiwa mdogo, hili alikuwa akilifanya kisiri siri maana wazazi wake hawakupenda azungumze Kiswahili. Msailiwa huyu alisema hajilaumu kujikuata anakizungumza Kiswahili maana kinafanya biashara yake iendelee. Kando na kujikuta anafanya biashara na kuwasiliana kupitia Kiswahili, ana marafiki ambao walihamia Tanzania na Kenya. Watoto wake huwa anawasafirisha huko wakati wa likizo ili wajifunze Kiswahili. (Muaka, 2020 na Shedivy 2003) wakirejelea wanafunzi ambao ni wa Marekani ambao walikuwa wanajifunza kihispania, walisema licha ya mwanafunzi kujifunza lugha hiyo kwa miaka miwili, ilikuwa bayana wanafunzi hao kukutana na wazungumzaji wa lugha hiyo ndiyo waelewe vizuri hiyo lugha. Wanaendelea kusema kwamba hata wanafunzi ambao wanasomea Kiswahili Marekani hupata motisha kupitia mitandao ya kitekinolojia, kuna namna wanawasiliana na wazawa wa lugha ya Kiswahili ili kuboresha Kiswahili chao ama kufanya ziara ya kuenda Tanzania na Kenya.

Mwingiliano ulidhihirika pale ambapo watafiti walishirikisha kutazama mazungumzo baina ya wanunuzi na wateja wao kwa mfano:

Mfano 1

Muuzaji 1: Unataka nguo ngapi leo mama
Mteja 1: Hapana leo sitaki nguo. Nimemuleta rafiki yangu. Nitanunua vitu vingine
Muuzaji 2: Leta yeye hapa
Mteja 1: Sijakuzoea
Muuzaji 2: Hapana zoea mimi mama. Kama hapana taka nunua basi nyamasa.
Mteja 2: Mbona wana matusi hawa
Muuzaji 3: Kiswahili yenu ngumu. sisi bado elewa
Muuzaji 1: Njoo ongea na mimi.
Muuzaji 2: Si wewe nasema jazoea
Mteja 1: Nilimaanisha huwa sinunui sana kwako
Muuzaji 2: Oh haya basi mimi likua bado elewa. Next time taongea muzuri

Katika mfano.1 tunaona kauli zikitolewa. Mazungumzo huchukua muundo maalumu wa mtu mmoja kuzungumza baada ya mwingine. Katika hali hii kuna mwingiliano kati ya wauzaji na wateja. Kuna ukinzani kimawasiiano ambapo muuzaji 2 anafikiri kwamba amefedheheshwa. Ni katika mwingiliano kama hii ndipo mjifunzaji lugha ya pili anajaribu kujifunza misamiati mipya na namna ya kuitumia.

Mfano 2

Muuzaji 3: Karibu my sister (karibu dadangu)
Mteja 3: Haya mafuta ni mazuri?
Muuzaji 4 : (anadakia) madam sisi pana uza mafuta. iko kwa petrol station
Mteja: 4 (anaonesha kwa na haraka). Nipe Carollight 5, Beautician 3, Lemon soap...

Mteja 3: (anamkatiza meja 4) kwani sisi hatujakuja kunua? umenipata hapa halafu wataka uhudumiwe wa kwanza.

Mteja 4: Hueleweki si uwambie unachotaka

Muuzaji 3: sister ulitaka bizigo?

Mteja 3: Bizigo ni nini tena?.(Akinyosha kidole kwa mafuta). Nataka haya mafuta

Muuzaji 4: Oooh kumbe nyinyi mwaita mafuta.sisi najua mafuta iko petrol station

Katika mazungumzo yanayoendelea miongoni mwa wauzaji na wateja wao inadhihirika kwamba kuingiliana kunaibua misamiati ambayo wafanya biashara wanajifunza.Ni vigumu kwao kutambua kwamba muingiliano huo ni moja wapo wa mitindo ambayo hutumiwa kujifunza lugha ya pili.

Mtindo wa dukuduku

Wasailiwa kumi na tatu (13) walisema kwamba kiwango cha dukuduku walichokuwa nacho ndicho kiliwafanya wajifunze Kiswahili kama lugha ya biashara. Wakati wa utafiti Ms.7 alibaini kwamba yeye alikua na dukuduku ya juu dhidi ya kutumia Kiswahili.

‘Sisi tunazaliwa Masaka Lwera lakini wakati wa vita vya Amini wakombozi walikuwa wanajificha kwa baba yangu halafu walikuwa wanatumia Kiswahili neno ambao nilikuwa nakumbuka ni nje iko safi? Sikujua wanamaanisha nini lakini baadaye nilimuuliza baba akasema walikuwa wanauliza kama huko nje hakuna adui ili watoke nje kidogo’.

Alisema taswira ambayo wakombozi walionyesha ilibainisha kwamba Kiswahili kilistahili kutumiwa katika mazingira ya vita. Wakati huo alijifunza misamiati michache si kwa sababu alikuwa ana kipenda Kiswahili lakini alikitumia kama kinga ambayo ingelimsaidia dhidi ya kuteswa na jeshi la wakati huo. Dukuduku katika utafiti huu ilitumiwa kuonyesha jazba na ragba/hamu mjifunzaji lugha aliyo nayo kujifunza lugha ya pili. Dukuduku huletwa na motisha changamani pale ambapo mjifunza lugha ya pili anatafakari juu ya lugha ambayo anaikuta mazingirani mwake. Ehrman na Oxford (1990) wanasema wanafunzi hawa hupenda kujumuika na wengine kwa shughuli za mazungumzo mahali wanaweza kuzungumza wakasikika bila kujali makosa ya kisarufi. Huwa wanafikiri wako sawa hata kama hawana ujumbe wa kutosha. Kwa wale ambao wana dukuduku ya chini hufanikiwa kujifunza lugha kwa wepesi ila kwa wale ambao wana dukuduku ya juu huwafanya wachukue muda kujifunza lugha ya pili.

‘Kufanya biashara Kampala kunataka mtu kuwa mjakujaku (mjanja). Hivyo mimi nikiona mnunuzi naanza tu rafiki umeludi, akishtuka nasema rafiki karibu, ama boss leo wataka nini, mali safi kabisa’. Hii ilikuwa dondoo ya Ms.8 ambaye wakati wa

utafiti alieleza namna alijikuta anazungumza Kiswahili kibiashara.

Naye Ms.9 alisema ili kupata wateja lazima kutaja taja maneno ya Kiswahili hata kama ina makosa. Sisi bado soma Kiswahili kwa darasa; sasa onataja taja maneno ya Kiswahili kwa wakastoma ili kuwakaribisha katika biashara; kwa mfano hapa kwa hoteli tumejifunza maneno kama iko biriani ya uhuru, pilau kuku, pilau masala mandazi tamu tamu, nyama choma na kachumbala bure. Hawa waswahili wanapenda chakulya yao.

Hii ni njia moja ya kuwavutia wateja maana wanajua kwamba wanunuzi kutoka nje mwa Uganda na hata wengine ya asili ya Wachotara na Sudan hutaka aina tofauti ya chakula ambayo siyo ya utamaduni wa Kiganda. Motisha changamani unamfanya mjifunzaji lugha ya pili awe na dukuduku ya kujifunza lugha ya pili ili kufanikisha lengo analolihitaji.

Kusikiza (Sauti na Nyimbo za Kiswahili)

Wafanya biashara wengi jijini Kampala walijifunza Kiswahili kwa kupitia njia ya mziki hasa mziki wa kina Chamelion (Joseph Mayanja) na wasanii wengine. Ilibainika kwamba wafanya biashara kumi na tano (15) walijifunza Kiswahili kutokana na wanamziki ambao walitumia Kiswahili. Huu mwelekeo ulifaa sana utafiti huu kwani wengi katika maduka ya uuzaji bidhaa katika jiji la Kampala siyo eti wameenda darasani na kujifunza Kiswahili kirasmi lakini kuna njia ambazo pia wao wenyewe hawatambui kwamba ni mitindo ya kujifunza lugha ambayo walikuwa wakitumia kujifundisha Kiswahili. Wao hujikuta wanasikiliza, wanaongea na kusikiza muziki wa Kiswahili.Huwa kunaibuka misamiati ambayo inawawezesha kuzungumza Kiswahili.

Kuanzia miaka ya sitini hali ya muziki Afrika mashariki ilibadilika na kuanza kuimbwa katika kiluo, kikamba, kimijikenda, kidawida na lugha nyingi za Kenya kama moto nyikani, hata hivyo hizo nyimbo hazikupenyeza sana kama nyimbo za Kitanzania zilizoimbwa katika Kiswahili; Wanamziki kama kina Samba Mapangala, John Ngereza, na baba llunga wa Congo na Sammy Kasule walianza kupiga muziki wao kwa kuchanganya lugha zao za asili na Kiswahili.(Chimerah 2000).Wasailiwa walisema hakuna namna unaweza kutenganisha lugha na nyimbo.Wakati wa kukusanya data walionesha kwamba nyimbo tofauti tofauti za wasanii mkiwemo za siasa ziljengea sana umilisi wa ujifunzaji wa Kiswahili kwa wafanya biashara jijini Kampala.

Ms.9 alisema ‘haa mimi napenda sana Chamaeon sababu yeye naimba kwa luswahili tena nakijua sana; nakumbuka aliimba napenda bitu bya pei kali, Jamila na nyingi kabisa. Hivyo kama mtu anataka

kukuseera (kukudhulumu) unasema bitu yako ni ya pei kali'. Ingine ni ya Vunja Mifupa kama meno bado iko.

Vunja mifupa kama meno bado iko ulikuwa wimbo wa kina Samba Mapangala ambao ulivuma sana katika enzi za zamani. Ilikuwa rahisi mtu kutaja misamiati kama vunja, mifupa, meno, chungu, jamii, wabaya nk. bila utata maana haikuonekana kuwa ni maneno mapya katika mazungumzo ya kawaida ya watu wa Uganda.

Hii ni dhahirisho kwamba mchango wa nyimbo uliwasaidia sana wafanya biashara Kampala kujifunza Kiswahili kibiashara. Walikiri kwamba kufanikiwa kwa ujifunzaji wa Kiswahili kulitokana na nyimbo, sauti na mafunzo kutoka kwa wasanii na mitandao ya kijamii ambayo ilikuwa na mipango ya kufundisha Kiswahili. Wengi walikiri kwamba mwanzo walisikiza muziki kama burudani lakini walivyoanza kufanya biashara walijikuta wanatumia baadhi ya maneno ambayo walisikia kutokana hizo nyimbo na kuomba msaada kujua maana ya hayo maneno.

Ms.10 alisema kwamba ni vigumu kuketi darasani na kujifunza Kiswahili. Aliendelea kusema kwamba hata vitabu ambavyo vinauzwa kwa ajili ya kusoma Kiswahili ni vigumu lakini ukisikiliza nyimbo za wasanii kama Chameleon, Juliana inakuwa rahisi kujifunza misamiati mingine.

Dondoo ya Ms.11 'Olabba ne bwe twasomanga mubibiina ebisooka bye enjili batuimbisanga ennyimba. Kati bwogobelera enyimba ezzo offuna ebigambo oluvanyuma nobuza kyiky kye bitegeeza. Olabba kati nsobola nokuimba anthem eyoluwahili kubba ebigambo buli wamu baluyimba ne omutab'ani wange bwajja okuva kusomero atuibilamu. Mwatu enyimba nga, Jamila, Shida za dunia, vumilia, badilisha ne Usiende mbali nami olwa Juliana zilimo ebigambo bingi; na luli mukampani twaulila toka kwa bala bala olwa Besigye. Tolaba ntino enyimbe ezo ziigiriza bulungi Oluswaili'

(Unaona wakati tukisoma masomo ya wali ya dini walikuwa wakituimbisha sana nyimbo za dini. Ukifuatilia hizo nyimbo unapata msamiati halafu baadaye unauliza maanya ya hayo maneno. Unaona sasa naweza kuimba wimbo wa Jumuiya ya Afrika Masharii katika Kiswahili kwa sababu kila mahali wanauimba na hata kijana wangu huwa akitoka shuleni huwa anatuambia. Yakhe nyimbo kama Jamila, Shida za dunia, Vumilia, Badilisha na Usiende mbali wa Juliana zina maneno mengi na hata wakati ule wa kugombea wa maraisi tulisikia Toka kwa barabara wa Byesigye. Huoni kama hizo nyimbo zinafundisha vizuri Kiswahili). Tafsiri Yetu.

Utafiti huu ulibaini kwamba matumizi ya nyimbo yalisaidia sana wafanya biashara kujifunza

Kiswahili kama lugha ya biashara. Dhana hii ilishadidiwa na Gardener (1985) ambaye katika modeli yake anasema kwamba mtazamo kuhusu muktadha wa kujifunza lugha na mtazamo kuhusu lugha lengwa husaidia mjifunzaji lugha ya pili kupata motisha wa kujifunza lugha lengwa na kufanikiwa kuitumia. Cowrie (2005) pia amepigia upatu kwa kusema kwamba ufasaha ndiyo kipengele mwafaka ambacho kinasaidia kuongea na kuandika lugha yoyote ile hasa lugha ya pili. Alisema hili linawezekana mjifunzaji lugha ya pili anapojishughulisha na fasihi ya nyimbo ama mashairi ya kusikiliza na kujifunza kimya kimya. Kwa kawaida hizi ni hulka za watu wenye sifa za unyamavu. Wanapokimya ni vugumu kuelewa kama unachokizungumza wanakielewa ila ukiwahusisha watakuonyesha kwamba wanajua. Hawa ni baadhi ya wafanya biashara ambao walionyesha uoga wa kufanya makosa wakati wa kujifunza Kiswahili kibiashara.

Wasailiwa ambao walikiri kutumia nyimbo kujifunza Kiswahili kibiashara, walisema kwamba nyimbo za dini, burudani na siasa ziliwasaidia kujifunza misamiati wa Kiswahili. Chimerah (1998) anasema kwamba fasihi inaashiria utamaduni wa mtu na huwa na muathiriano chanya ama hasi kwa yule anayepokea ujumbe wa msanii. Anaendelea kusema kwamba Muziki ulichangia sana maenezi ya Kiswahili Afrika Mashariki. Mmoja wa wasanii ambao walianzisha muziki Uganda wakitumia Kiswahili na Kiganda ilikuwa ni Sammy Kasule. Hata hivyo baadaye wana muziki tajika kama Joseph Mayanja (Jose Chameleon); Juliana Kanyomozi na wengine wametumia Kiswahili katika nyimbo zao.' Ukisikiliza nyimbo za wasanii kuna misamiati miepesi miepesi ambayo unaweza kujifunza na kuyatumia; Mifano inatoka katika nyimbo kama jambo bwana, badilisha, anapenda vitu vya pei kali, vumilia, toka kwa balabala; hata kanisani mimi kama mkatoloki huwa tunaimba nyimbo kama toa sadaka, utukuzwe bwana; mara kwa mara unapoimba lazima unakuwa na maneno mengi sana tena mepesi'. Haya ni maneno yalinukuliwa kutoka kwa Msailiwa 12. Aidha nyimbo humpa mjifunzaji lugha ya piili motisha na ari ya kufuatilia kile kinachoimbwa katika hali hii mtu anajifunza misamiati ambayo itamsaidia katika mawasiliano. Uganda ilichukua muda kuhlalisha ufundishaji wa Kiswahili darasani kwa sababu ya historia mbaya. Hivyo kwa wale walikutana na Kiswahili katika mazingira ambayo si rasmi mara nyingi walijitahidi kujifunza Kiswahili kupitia muziki wa wasanii mbali mbali. Chimerah (2011).

Jitihada

Katika mazungumzo kati ya mfanya biashara na mteja ilibainika kwamba kulikuwepo jitihada za ujifunzaji Kiswahili kibiashara. Mfano wa mazungumzo.

Muuzaji: Karibu kasitoma (anamuonyesha begi anzouza)

Mteja: Kwani mabegi yako unauza pesa ngapi?

Muuzaji: (huku anajikuna kichwa) pesa nzuri kasitoma
Mteja: Ndiyo ngapi?
Muuzaji: Mitwalo tano
Mteja: (akimuonesha elfu kumi za Uganda).Hizi?
Muuzaji: Kabisa rafiki.hiyo mara tano
Mteja: Huwezi kupunguza.Nataka bei ya wholesale
Muuzaji: We iiko na ngapi kasitoma
Mteja: Ngoja nirudi tutaongea (anaondoka)

Muuzaji anajitahidi kuonyesha kwamba anaweza kumshawishi mteja kununua bidha ya mabegi aliyonayo.Hata hivyo ishara ya kujikuna kuna kichwa ni kuonesha kwamba alikuwa akitafuta msamiati mwafaka ambao alitaka kutumia.

Kwingineko Wasailiwa ishirini na wawili (22) walisema kwamba kuwa na jitihada ndiyo kuliwasaidia kujifunza Kiswahili kibiashara. Walisema kwamba ili kupata mafanikio yoyote lazima mtu aweke jitihada. Kwao walisisitiza kwamba mtu anaweza kuingiliana na wasemaji lugha lengwa, kusikiza na kusoma maandishi mbali mbali ya Kiswahili lakini kama hujajitahidi basi ujifunzaji hautakuwepo. Hivyo ni kufanaya jitihada kujifunza baadhi ya maneno katika Kiswahili ili yakusaidie katika kuzungumza na wateja wako. Hili lilitokana na mazoezi ya isimu kwa kujifunza msamiati na kujizoesha kuzungumza bila kujali wanafuata mfumo rasmi wa vipengele vya isimu au la. Wengine walisema kwamba wateja wengine huwa hata hawasafiri ila huwa wanatuma pesa halafu wanakuagizia vitu ambavyo walitaka.Kwa hiyo kama huwezi kuzungumza nao katika Kiswahili watatumia wafanya biashara wengine. Jitihada nayo ni kipengele muhimu ambacho Gardener (2010) anasema humsaidia mjifunza lugha ya pili kuitumia ili kujifunza kutokana na wale wazawa wa lugha lengwa. Jitihada za ujifunzaji lugha Kiswahili kulitokana na motisha wa mafanikio ya biashara ambayo yalitokana na kuingiliana na wanunuzi ambao walitoka nje mwa Uganda. Dianne na Long (1991) kwa kumurejelea Gardener (2010) wanasema kwamba ni vigumu kutengenisha motisha na mtazamo pale ambapo motisha unakusukuma kutenda jambo mtazamo unakuwa ama chanya au hasi. Mjifunzaji lugha ya pili anapokuwa na hamu ya kujifunza lugha lengwa, hujifunza pia utamaduni na hulka za wazungumzaji wa lugha hiyo (Williams, 1994).

‘Embeera je tullimo tetulina kyakukola tulinokuiga luswaili ka kyibe kyibe kub’a kati bakastoma abasiinga kati bbava munsu endalla ezitali za Uganda. Atte kati naffe walio ebyamabuzze bye tujja ekenya ne tubileeta’. Dondoo ya Ms.13

‘Hali tuliyomo kwa sasa hatuna la kufanya, lazima tujifunze Kiswahili kwa vyovyote vile kwa sababu wateja wengi sasa wanatoka nchi zingine ambazo si za Uganda. Nasi pia kuna vitu ambavyo tunanunua kutoka Kenya na kuvileta’. Tafsiri yetu.

Mimi nililazimika kujifunza Kiswahili kwa sababu wakati wa jeshi la Amini kama wange kusimamisha halafu ujibu kwa Kiswahili walifikiri kwamba wewe ulikuwa mmoja wao hivyo hungepata shida. Hiyo ndiyo ilinifanya nijifunze Kiswahili hata hivyo kwa sasa kimenisaidia katika kufanya biashara zangu. Wakati ule niliona kama kuteseka lakini sasa kinanifaa. Nukuu ya M.s 14..

Gardener, (1985) anasema mtazamo kuhusu lugha huchangia pakubwa katika ujifunzaji wa lugha ya pili. Mtazamo ukiwa hasi basi inamchukulia mjifunzaji lugha kujifunza lugha ya pili ila mtazamo na nia ikiwa chanya basi ujifunzaji unakuwa na kasi ya juu.Hamu ya mtu kutaka kufanya kitu hupata msukumo kutokana na mtazamo alionao kufanikisha upataji wa umilisi wa lugha anayonua kujifunza.Jitihada ni zao la msukumo wa ndani mjifunzaji lugha ya pili huwa nao ili kumuwezesha kujifunza lugha ya pili.

Kupenda

Kupenda ni hali ya kuelewa hali ya mtu, kiwango cha kujipongeza, kuzungumzia juu ya hisi na kujipongeza juu ya utendaji mzuri na kuridhia uelewa. Matokeo ya utafiti yalionesha bayana kwamba wafanya biashara walikuwa wakiutumia mtindo huu ili kuwawezesha kujifunza Kiswahili kama lugha ya biashara. Dreyer na Oxford (1996) wanasema mwanafunzi anapofanikiwa, husikia raha na kupata motisha wa kujifunza lugha ya pili na kupenda hiyo lugha, Gardener (2010) anasema motisha humfanya mjifunza lugha akapenda lugha anayojifunza na kukuza umilisi katika lugha iliyokusudiwa kujifunza.Data zilizokusanywa zilionyesha kwamba wasailiwa kumi na nane (18) walijifunza Kiswahili kwa sababu walikipenda. Walienedelea kusema Kiswahili kina maneno ambayo yana fanana na ya lugha zetu za kibantu hivyo kuwa rahisi kuelewa. Hali ya kukipenda Kiswahili na utamaduni wake uliwafanya wajifunze Kiswahili na baadaye kukitumia katika biashara. Kwa wale walikuwa na asili ya nchi ama sehemu waliotelewa zilizokuwa zikitumia Kiswahili walisema kwamba, wao wanakipenda Kiswahili kwa sababu wanakitumia katika mazingira tofauti tofauti na baadhi yao walisema kupenda Kiswahili kuliwafanya wasisahau waliko toka.

Kuelewa ni hali ya mtu kujiridhisha na kile anafikiria kwamba amefanikisha na kufanikiwa na kile alikitaka. Kiwango cha wasi wasi, kuzungumzia juu ya hisi, kujipongeza juu ya utendaji mzuri na kuvuta pumzi ya kuridhia kile amepata ndiyo kukuza uelewa wa lugha lengwa. Dreyer na Oxford (1996), wanasema mwanafunzi anapofanikiwa, kusikia raha na kupata motisha wa kujifunza lugha ya pili na kupenda hiyo lugha ndiyo mafanikio makubwa. Cohen na Olsham, (1993), wanasema mitindo ya kupenda hudhuhrika pale ambapo mwanafunzi anafanikiwa kwa matumizi ya lugha aliyoisoma/kuipata na kuelewa vizuri. Hivyo

mfanya biashara anapowasiliana na wenzake ama wateja wake, kwake huona kwamba ni ufanisi mkubwa na kila mtu anapofurahia mafanikio yake, basi atazidi kujifundisha lugha. Hata hivyo, iwapo atakashifiwa na kufedheheshwa kila wakati basi atakuwa na mtazamo hasi na kujifunza hakutakuwepo. Nia ya kujifunza Kiswahili kwa wafanya biashara ni kwa ajili ya kujichotea wateja wengi kutoka pembe tofauti za Afrika ya Mashariki. Kwao kupenda Kiswahili kumewafanya kukuza uhusiano wao na wateja wao ama wafanya biashara wenyewe wao kwa wao.

Maandishi ya shirika la NIED (2009;2) yanasema kwamba lugha huchangia katika ukuzaji wa mtu na pia kukuza maarifa kwa jumla, mtazamo, uhakiki maadili na stadi changamani. Kupitia utafiti uliofanywa kwa wanafunzi waliokuwa wakijifunza Kiingereza kama lugha ya pili katika shule za sekondari za Namibia, ilibainika kwamba mtazamo ulikuwa na mchango mkubwa kuwezesha wanafunzi hao kujifunza Kiingereza kama lugha ya pili. Mtazamo humsaidia mtu kuamua kufanya lile ambalo anaweza kufanya kwa hiari na kupenda au kutopenda. Utafiti huu uligundua kwamba wafanya biashara wengi jijini Kampala walikuwa wamebadilisha mtazamo wao juu ya matumizi ya lugha ya Kiswahili. Walisema kwamba kikwazo kikubwa ambacho kilikuwa kikiwatwaza ujifundishaji wa Kiswahili ni mitazamo ambayo ilijengeka kwa matumizi mabaya ya wakati wa ukoloni na jeshi tawala la miaka ya kale; Hata hivyo kuwepo na mtazamo chanya kuliwafanya wapate motisha wa kujifunza Kiswahili kwa ajili ya kuendeleza biashara zao jijini Kampala. Wasailiwa waliokiri kwamba wao walijifunza Kiswahili kwa sababu ya kukipenda ni ishara ya motisha chanya. Namna ambavyo walikipenda Kiswahili kiliwasaidia kuboresha umilisi wao wa kuwasiliana na wenzao na hata wanunuzi ambao walitoka nje mwa Uganda. Oxford (1996), anasema kupenda hudhihirika pale ambapo mwanafunzi anafanukiwa kwa matumizi ya lugha aliyoisoma na kuielewa vizuri. Nao kina Dreyer na Oxford (1996). Walikiri kwamba lugha usipoipenda inakuwa vigumu kujifunza na unaichukia. Kwao kupenda Kiswahili kulifanya wajifunze Kiswahili bila kuona ugumu wowote.

Katika ujifunzaji lazima mwanafunzi awe na ragba inayosukumwa na motisha wa kujifunza. Oxford (1996) alitoa mfano kwa muktadha wa wanafunzi ambao walikuwa wanajifunza lugha ya pili darasani ila kwa wafanya biashara, kuna wale ambao wanajifunza kwa hali zisizo rasmi ili wawasiliane na wanunuzi katika lugha ya Kiswahili. Muaka na Lusanza (2020) wakiwarejelea Oxford na Shearin (1994), wanasema kinachowapatia wanafunzi wengi motisha ya kusoma lugha ya pili ni kutokana na mafanikio wamepata ambayo inawafanya waendeleo kupenda ujifunzaji lugha ya pili. Katika kiunzi cha motisha cha Williams (1997) anaeleza kwamba mtazamo chanya juu ya

lugha ya jamii lengwa na utamaduni humpatia motisha mjifunzaji lugha ya pili kujifunza lugha hiyo.

‘Kuna namna tunawapenda wanunuzi wetu kutoka mataifa ya jirani; Mkenya akifika hapa huwa anataka ahudumiwe mara moja aondoke; Mtanzania licha ya kuwa na haraka atasema kwa sauti nyororo na ya unyeyekevu, MCongo anarusha rusha na kuchanganyya maneno ya Kiswahili na ya kilingala. Huwa tunapenda namna wanazungumza Kila anayekuja twajaribu kuzungumza kama wao ila Kiswahili chetu nacho huwa tumechanganya Kiganda ndani mwake’. M.s13 kwa tabasamu alisema haya kwa kuelezea ni jinsi gani walipenda matumizi ya Kiswahili.

Mafanikio ya mfanya biashara ni kuwa na wateja wengi na biashara yake kuendelea. Wanaokipenda Kiswahili walisema hawajilaumu kujifunza Kiswahili kwa sababu wanaweza kuwasiliana na wanunuzi kutoka pembe zote za Afrika Mashariki. Waliongezea kusema kwamba wanapotumia lugha asili na Kiingereza wanunuzi huwaona kama wana kibri lakini wanapowasiliana katika Kiswahili wanunuzi huwaona kama wenzi wao na kuwaaminia kwa kile wanachouza. Hali ya kupenda hujenga uhusiano bora kati ya mfanya biashara na mnunuzi na pia mfanya biashara na mwenzake katika hali hiyo.

Kulazimika

Idadi ya wasailiwa tisa (09) walisema kwamba wao hawakupenda kujifunza Kiswahili. Walilazimika kujifunza kwa ajili ya kufanya biashara. Walidai walilazimika kujifunza Kiswahili ili wapate wateja wengi kulingana na mazingira waliokuwa wakifanyia kazi.

M.s 14 alisema, nze banange singa kiyisobokka luswairi sandiluyiize kuba silabba weng’enda kulukozesa. Kibi enekku zino banakenya ne batanzania be manji ate be batwala ebintu bingi bwotalukozesa batambula ne bakuviira’.

Jamani mimi kama ingewezekana singejifunza Kiswahili kwa sababu sioni mahali popote naenda kukitumia, tatizo siku hizi wakenya na watanzania ndiyo wengi na ndiyo wanachukua bidhaa nyingi hivyo usipotumia Kiswahili wanatondoka na kwenda zao. TY.

Dondoo ya Ms.15 alisema kwamba “Banage nze singa si bya biznesi sandiize luswahili kuba banamaje ba Amini batutulugunya. Nga mubisera ebyo buli woita walio lodibulooka, nga bakugamba toa kitambulisho, leta pesa nga tulooza ate amapesa gaffe agekungoye baggaagza kyi, wewe naenda wapi, wewe kaa chini, banage ao nga olutalo lukaaye. Naye kati ebintu byakuka olabba kati bigambo bye twayiga kati bye tusinga kukozeza lwakuba twagala kusubuula”.

Jamani mimi kama si biashara singejifunza Kiswahili kwa sababu jeshi la Amini lilitunyanyasa sana. Wakati huo kila barabara ungepata kuna kizuizi. Wange kusimamisha na kukwambia toa kitambuliso, leta pesa; tulikuwa twajiuliza tena mapesa ni ya nini bila kujua kwamba ni hela maana mapesa katika lugha ya kiganda ni vifungo vya nguo; wewe unaenda wapi; wewe kaa chini hapo kama vita vimechacha. Lakini kwa sasa vitu vimebadilika unaona sasa ule msamiati tulijifunza wakati huo ndiyo tunatumia sana kwa sababu twataka kufanya biashara. (T.Y).

Gardener (1985) anasema kwamba mjifunza lugha anapoathirika na mtazamo hasi huwa inakuwa vigumu kujifunza lugha ya pili ama huchukuwa muda kujifunza lugha hiyo. M.s 15 aliathirika na mtazamo hasi wakati walipoingiliana na jeshi la kikoloni waliotumia Kiswahili vibaya. Hata hivyo baadaye motisha wa kufanya biashara ulifanya abadilisha mtazamo kuwa chanya na kuendeleza biashara yake. Motisha mara nyingi husaidia mjifunza lugha ya pili kujitahidi kujifunza kwa sababu huwa ana msukumo chanya. Walisema kwamba haingelikuwa biashara hawangeona sababu ya kujifunza Kiswahili maana siyo lugha yao ya asili. Walidai kwamba ilikuwa kama kuwacha mila yao na kuendeleza utamaduni ambao haukuwa wao.

'Kyikulu kati Kampala yafuuka ya banamawanga; olulimi lwaffe telikyakozesewa enyoo, osanga buli kabila mweli ate nga betulinokukola nabbo bizinesi mungeri emo obba endalla tulinokuiga luswaili'. Msailiwa 14 alisema 'kwa kiasi kikubwa kwa sasa Kampala ishakuwa ya watu ambao si wazawa wao; lugha yetu haitumiki vikamilifu, maana unapata kila kabila iko na ndiyo wale tunafanya nao biashara kwa njia yoyote ile inatulazimu kujifunza Kiswahili'. TY.

Gardener (1985), anasema kuna mitazamo mbali mbali wakati wa kujifunza lugha ya pili moja wapo ikiwa ni mtazamo kuhusu muktadha wa kujifunza lugha. Kulingana na matokeo ya utafiti kulikuwa na wale ambao waliathirika na mtazamo hasi wa kujifunza lugha; Hata hivyo licha ya kuwa na mtazamo hasi walijikuta wanajifunza Kiswahili kibiashara. Kolekston na Morel (1988) wanaamini kwamba kuna uwiano kati ya ufundishaji, shughuli za ujifunzaji na malengo ya ujifunzaji wakati wa kushughulikia wanafunzi ambao wana motisha changamani wakati wa kujifunza lugha ya pili. Kwa hiyo mtindo wa kulazimika huwa na msukumo wa misaada mingine wakati wa kujifunza lugha ya pili. Kwa hali hii mwanafunzi anaishia tu kujifunza kile kitakachomfaa kutegemea asasi tofauti. Utafiti uligundua kwamba wasailiwa hawa walisukumwa na motisha wa kufanya biashara, kuteka wateja na kupata faida.

Hali kama hii imezungumziwa na Gardener pamoja na Lambert kwamba mtazamo dhidi ya lugha fulani unafanya mjifunza lugha ama kutojifunza lugha

ama kuchukua muda kujifunza lugha hiyo. Mtazamo unamfanya mjifunza lugha ya pili akose motisha wa kujifunza lugha hiyo. Kwa jumla mitindo ya ujifunzaji lugha hutegemea tabia, ujuzi na hali ya kisaikolojia ambayo inamsaidia mjifunza lugha kuwa na mtazamo na mwingiliano katika mazingira alimo ya kujifunza lugha lengwa (keefe, 1979). Gardener na Lambertt kwa kumrejela Mowrers (1950) maoni yao juu ya ujifunzaji wa lugha ya pili ni kwamba, ufanisi wa mjifunzaji lugha huanzia kwa Lg1 halafu anapotangamana na watu wa jamii nyingine anaanza kujifunza lugha Lg2 . Hata hivyo wao walipendekeza motisha tendaji ndiyo unampa motisha mjifunza Lg2 kutagusana na wazungumzaji wa lugha ya pili na kupenda kujifunza zaidi kwa ajili ya kukuza umilisi wa kuwasiliana. Wanasema kwamba motisha inaenda sambamba na mtazamo. Mtazamo chanya dhidi ya lugha ya pili inamfanya mjifunza lugha ya pili apate motisha ya kujifunza lugha hiyo. Ndiyo maana kwao walisema kwamba ni vigumu kutenganisha motisha na mtazamo maana vyote vinafanya kazi kwa pamoja. Mitindo kwa jumla iliibuka kwa ajili ya kuwa na motisha na mtazamo chanya dhidi ya kujifunza Kiswahili kibiashara.

Tukumbuke wakati mwingine ni vigumu kutenganisha mikakati na mtindo maana yanauhusiano wa karibu sana. Yanakamilishana hasa pale ambapo mjifunza wa lugha ya pili anataka kujijenge tajriba ya umilisi wa lugha lengwa Cohen (1998). Utafiti huu uligundua kwamba mtindo wa mpango binafsi unaweza kutokea kihali na kiutendaji. Hayo mawili yakiwezesha ujifunzaji wa lugha ya pili basi mkakati na mtindo kwa pamoja yamefanikisha ujifunzaji walugha ya pili. Kwingineko mwingiliano hutokea pale ambapo kuna mtagusano wa kijamii. Hivyo mkakati wa kijamii na mtindo wa kijamii ina namna inaingiliana ili kufanikisha ujifunzaji wa Kiswahili miongoni mwa wafanya biashara. Makala hii ni sehemu tu ya utafiti unaondelea ambapo kwa kazi nyinine titaonyesha namna mikakati ya ujifunzaji lugha ya pili iliwezesha wafanya biashara kujifunza Kiswahili kibiashara.

HITIMISHO

Katika makala hii tulielezea baadhi ya mitindo ambayo hutumiwa wakati wa kujifunza lugha ya pili. Ingawa tafiti za awali zilionyesha kwamba mitindo kuwezesha ujifunzaji wa lugha ya pili katika mazingira rasmi, huu wetu ulijishughulisha na jinsi mitindo iliweza kutumiwa na wafanya biashara kujifunza Kiswahili kwa ajili ya biashara. Utafiti hu umechangia katika kufanua namna mitindo iliwezesha ujifunzaji wa Kiswahili miongoni mwa wafanya biashara jiji Kampala. Miongoni mwa mitindo ambayo wafanya biashara walitumia kujifunza Kiswahili kama lugha ya biashara ni: mwingiliano, dukuduku, kusikiliza nyimbo, jitihada walizokuwa nazo katika harakati ya ujifunzaji Kiswahili, kupenda lugha ya Kiswahili, kulazimika kujifunza lugha ya Kiswahili kwa ajili ya biashara. Kwa

kuongezea, watafiti walibaini kwamba kwa hali yoyote ile motisha na mtazamo chanya ulikuwa msingi thabiti katika ujifunzaji wa Kiswahili kibiashara.

Hata hivyo watafiti bado wanakibarua hasa juu ya ujifunzaji wa lugha ya pili hasa kwa wanafunzi amabo hawako katika mazingira rasmi ya ujifunzaji wa lugha ya pili. Ili kuwasaidia, watafiti walipendekeza kuwepo miundo mbinu ambayo itawasaidia wanafunzi wanaojifunza Kiswahili bila kupitia mfumo rasmi.

Pili, kuandaa vijitabu vidogo viogo ambavyo vina misamiati ya Kiswahili ili kuwawezesha wao wenyewe kujifunza kwa wakati unao wafaa.

Mwisho kuandaa shughuli ambazo zitafanya wafanya bashara wengine ambao bado wana mtazamo hasi juu ya Kiswahili, kubalisha mtazamo na kutiwa moyo wa kukipenda Kiswahili.

MAREJELEO

- Advong.com. (2017). 2017 Study Business in China.
- Chimera, R. (1998). Kiswahili; Past present and Future, Nairobi University Press.
- Chimera, R. (2010). Kiswahili: Past present and Future. Nairobi: Nairobi University Press
- Chiraghdin, S., & Munyapala, M. E. (1977). Historia ya Kiswahili. Oxford University Press. Nairobi
- Cohen, A. D. (1998). Strategies in Learning & Using a Second Language (M) New York. Longman.
- Cohen, A. D. (2010). L2 learner strategy. In Hinkel, E. (Ed.), Handbook of research in second language teaching and learning, Vol. 2. Part V- Methods and Instruction in Second Language Teaching[C] (pp. 1-21). University of Minnesota.
- Cohen, A.A., & Weaver, S.J. (2005). Style & Strategic based-Instruction :A Teachers Guide https://www.researchgate.net/profile/Andrew-Cohen-8/publication/267796204_Styles_and_Strategies-Based_Instruction_A_Teachers%27_Guide/links/5d8c083ba6fdcc25549a46a5/Styles-and-Strategies-Based-Instruction-A-Teachers-Guide.pdf. Retrieved on
- Dianne. L. F., & Michael, H. L. (1991). An Introduction to Second Language Acquisition Research. Longman inc New York.
- Dreyer., & Oxford. R. (1996). Learning Strategies in Second Language Learning. Cambridge: University Press
- Durojaye, M.O.A. (1978). A New Introduction to Educational Psychology. Ibadan: Evans Brothers Ltd.
- Ehrman, M. (1990). The role of personality type in adult language learning: An ongoing investigation. In T. Parry, S., & C. W. Stansfield (Eds.), Language aptitude reconsidered (pp. 126-178). Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall Regents.
- Ehrman, M. (1996). Second Language Learning Difficulties: Looking Beneath the Surface.
- Ehrman, M. E., & Oxford, R. L. (1990). Adult Language Learning Style & Strategies in an Intensive Training Setting (J) Modern Language Journal, 74(3) 311-327.
- Esther, M. L., & Leonard, M. (2000). African languages and literature in the 21st century. Palgrave Macmillan, Charm, Switzerland. /articulos/PL- numero 8/1-R% 20c% Gardener.pdf,
- Gardner, R. C. (2010). Motivation and Second Language Acquisition. The Socio-Educational model, New York, NY. Peter Language Publishing.
- Gardner, R. C. (1985). Social Psychology and Second Language Learning: The Role of Attitudes and Motivation. London: Edward Arnold Publishers.
- Gardner, R. C. (2010). Motivation and Second Language Acquisition: The socio-educational model. New York: Peter Lang.
- Gardner, R. C. (2007). Motivation and second language acquisition. Porta Linguarum,
- Keefe, J. (1979). Student Learning Style. Diagnosing & Prescribing Programs (M) Peston. Y. A National Association of Secondary School Principals.
- Lawrence, G. (1984). A synthesis of learning style research involving the MBTI. "Journal of Psychological Type," 8, pp2-15.
- Mowrer, O.H. (1950). Learning Theory and Personality Dynamics. New York
- Moenikia, M., & Zahed-Babelon, A. (2010). The Role of Learning Style in 2nd Language Learning among Distance education structures procedure social & behavior sciences 2 (2010) 1169-1173.
- Muaka, L. (2020). Linguistic Commodification and Africa's Linguistic Identities: Creating Nexus. African Languages and Literatures in the 21st Century. Palgrave Macmillan
- NIED (2009). National Institute for Development, NSSCH, English Secondary Language Syllabus Grade 11 & 12 Okahandja
- O'Malley, J. M., & Chamot, A. (1990). Learning Strategies in Second Language Acquisition. Cambridge: Cambridge University Press.
- Oxford, R. (2003). Language Learning Style and Strategies. USA; Cambridge University Press.
- Oxford, R. & Shearin, J. (1994). Language Learning Motivation: Expanding the Theoretical Framework. The Modern Language Journal 78: 12-28
- Oxford, R. (1996). "Language learning strategies: What every teacher should know." New York: Newbury House/ Harper & Row

- Oxford, R. (1990). *Language learning strategies: What every teacher should know* [M]. New York: Newbury House.
- Parry, T.S. (1984). "The relationship of selected dimensions of learner cognitive style, aptitude, and general intelligence factors to selected foreign language proficiency tasks of second-year students of Spanish at the secondary level." Dissertation, Ohio State University, Columbus, OH.
- Rebecca, L., & Oxford (2003). *Language Style and Strategies*. Oxford Gala
- Ssekamwa, J.C (2000). *History & Development of Education in Uganda*, Kampala Fountain Publishers.
- Shelly, S. (2014). *Importance of Language in Development*, Makala iliyowasilishwa Washington State University.
- Shipman, S., & Shipman, V. (1985). Cognitive styles: Some conceptual, methodological, and applied issues. In E. Gordon (Ed.), "Review of research in education," v12, pp229-91. Washington, DC: American Educational Research Association.
- Whyte, D. (2016). Four reasons why languages as a skill are good for business brain. EMEA Enterprise & Education at Rosseta Stone
- Williams, L. (1979). The Modification of Speech Perception and Production in Second Language Learning. *Perception and Psychophysics*, 26(2), 95-105.
- Williams, M. (1994). Motivation in Foreign & Second Language Learning. An Interactive Perspective, *Educational & Child Psychology*; 11(2), 77-84.

Cite This Article: Mutenyo.Aidah et al (2021). Mitindo Ya Ujifunzaji Lugha Ya Pili Katika Kufanikisha Ujifunzaji Wa Kiswahili Kama Lugha ya Biashara Jijini Kampala, Uganda. *East African Scholars J Edu Humanit Lit*, 4(6), 248-259.